

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

**מצות שמחה
בימים טובים**

- רס -

נמסר בשביעי של פסח ה'תשע"ב

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת פרשת אחרי מות-קדשים יתקיים השיעור בשעה 5:15 אחה"צ ויהיה בעניין:

שעמנו

מנחה בשעה 4:50 (בזמן הדלקת נרות בבית"כ"נ המרכזי)

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

מצות שמחה בימים טובים

מדרבנן כגון פורים וחנוכה, ואעפ"י שבהמשך מסיים 'שנאמר ושמחת בחגך', וכמו שהראה השאג"א בשיטת כמה מהראשונים. והרי התם ודאי ליכא שלמי שמחה, ומבואר בדעת הרמב"ם שמלבד חיוב שלמים ישנה מצות שמחה שאינה קשורה כלל בדין שלמי שמחה.

(ב) והנה נחלקו ר"ז ואב"י (בר"ה ו' ובקדושין לד:) אם האשה חייבת בשמחה חיוב עצמי או בעלה משמחה. ופשט דברי הרמב"ם (ריש הל' חגיגה) מורים - כפי שתפסו המנ"ח (תפחח) ועוד אחרונים, דלא כפי שנדחקו מאד בדבריו הכס"מ והלח"מ - שפסק כר"ז שחייבות. וכן הוכיחו מדבריו בהל' מעשה הקרבנות (יד. יד. וע"ש בלח"מ) דהאשה קיימא בבל תאחר הרי דמחויבת ב'ובאת שמה' כמבואר בסוגיא בר"ה. וכן מוכח להדיא מדבריו בהל' עכו"ם (יבג) שמונה את השמחה בין שאר מצוות עשה שהזמן גרמן שהנשים חייבות בהן. אלא שכבר הקשו מדבריו בהל' יו"ט (פ"ו הי"ח) שהבעל משמח את אשתו בראוי לה, וכן את האלמנה השרויה אצלו - שהם דברי אב"י ולא ר"ז, וכיצד מזכה הרמב"ם שטרא לבי תרי.

אמנם התירוץ מבואר בעצם סידור דברי הרמב"ם, וכן מורים דבריו הברורים בספר המצוות (עשה נד) ששני דיני שמחה הם; מצות שמחה של אכילת שלמים, המבוארת ברמב"ם בהל' חגיגה, והיא קיימת אף בנשים כר' זירא, והיא זו הממועטת מלילה ראשון [וצ"ב אמאי השמיט הרמב"ם ד"ז הלא פסק שיש זביחה שלא בשעת שמחה וצריך להשמיענו שאכילת השלמים אינה בליל ראשון. ונ' לכא' שהרמב"ם נקט שהמיעוט הוא מחובת אכילת שלמי שמחה בלילה הראשון, וזה משתמע ממילא מדבריו במה שסתם שמביאים השלמים ברגל] [הגם שאפשר גם מקודם לכן] עם שאר קרבנות הרגל], ועוד מצוה כללית לשמוח ברגלים המבוארת בהל' יום טוב, ועיקרה של מצוה זו הוא להיות שמח וטוב לב, ומתקיימת בכל אדם כפי הראוי לו. וחשוב זה אינו מוטל על האשה אלא על הבעל לשמח את אשתו ואת כל בני ביתו, ודין זה נוהג בלילה הראשון כפשט הדברים בהל' יום טוב.

ומבואר א"כ שלדעת הרמב"ם לא נחלקו ר"ז ואב"י אלא בדין שלמי שמחה, אבל בחיוב הכללי של שמחה ברגל, הכל מודים שהבעל הוא המצווה לשמחה. ועל כן הגם שפסק הרמב"ם כר"ז דהנשים חייבות בשלמי שמחה, מ"מ בחלק השני של שמחה, אף לר"ז החיוב מוטל על הבעל.

וטעמו של הרמב"ם שפסק כר"ז אעפ"י שהלכה כבתראי, וכפי שהשיג הראב"ד - נראה משום שבברייתא (המובאת בחגיגה ו:1) מבואר להדיא דהנשים איתנהו בשלמי שמחה, דתניא יש בשמחה שאין בראיה ובעולה שהיא נוהגת באנשים ובנשים, וצ"ל דאב"י לא שמיע ליה הך ברייתא [ודלא כפירוש ר"ת בתוס']

(א) דעת התוס' במו"ק ששמחת הרגל בזה"ז מדרבנן, ואילו הרמב"ם הריטב"א והר"ן (בסוכה מב) נוקטים שהיא מדאורייתא (וכ"מ מהרי"ף ברכות טז לענין אבלות, דמצות שמחה דוחה אבלות דאורייתא דיום ראשון, אף בזה"ז. וכן הביאו האחרונים לשמוע מדברי המג"א תקמ"ו סק"ד). ויש להעיר מלשון הברייתא (בחגיגה ו:1) שלש מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל, ראייה וחגיגה ושמחה. והלא לשיטת הראשונים שאף בזה"ז קיימת מצות שמחה מדאורייתא, אין השמחה קשורה לעליה לרגל. והריטב"א והר"ן כתבו דחיוב שלמי שמחה אינו אלא למצוה מן המובחר אבל מצות שמחה מתקיימת גם בלאו הכי, ולדבריהם צריך לדחוק ולפרש לשון הברייתא דקאי על המצוה מן המובחר.

[ונראה עכ"פ דמצוה מן המובחר מדאורייתא קאמרי, שהרי מקרא מפורש הוא לזבוח שלמים ולאכלם שם. ועוד י"ל בפירוש דבריהם דכלפי עיקר מצות שמחה, השלמים אינה אלא 'מצוה מן המובחר' כי עיקר המצוה מתקיימת אף בלעדם, ומ"מ לענין דין הבאת שלמים חובה גמורה הם בפנ"ע, וכפי שיבואר להלן ששני דינים הם].

בברייתא (בפסחים עא.) מיעטו לילה ראשון משמחה, ולא נמצא חולק על כך בגמ'. וכבר העירו האחרונים שמסתימת דברי הרמב"ם ומפשט דבריו (בהל' יום טוב פ"ו הי"ז) נראה שנקט להלכה שנוהגת מצות שמחה אף בלילה הראשון. וכן מבואר מהרי"ף (ברכות טז).

וכתבו הרבה מרבתינו האחרונים (עפ"י חת"ס?; אמרי ברוך על הטו"א חגיגה ח; חזו"א ועוד) שהרמב"ם מפרש המיעוט רק לענין שלמי שמחה, וכדמשמע במהלך הסוגיא שם שרצו לפרש הטעם משום שאין זביחה אלא בשעת שמחה, אבל שאר עניני שמחה נוהגים אף בלילה ראשון.

ומוכח מזה דלהרמב"ם שלמי שמחה אינו בגדר 'מצוה מן המובחר' בעלמא כמש"כ הריטב"א והר"ן אלא מעיקר המצוה הוא, שלכך הוצרך הכתוב למעט ליל ראשון.

[להנ"ל דלכו"ע הוא מדאורייתא אלא דאינו מעכב בעיקר מצות שמחה, לכאורה אין הכרח לכך, די"ל דהמיעוט קאי על מצוה זו].

כתב הרמב"ם (בהל' יו"ט שם) 'שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב כו'. מדברים אלו נראה שמצות שמחה קיימת גם בר"ה [שאל"כ מהו 'שאר ימים טובים' והרי אין שם אלא שבועות. אא"כ נאמר שבא לכלול גם ימים טובים

נראה דחייב הקרבה הוא, וכפשוט דבריו בריש הל' חגיגה. וכן קשה ממה שהביא בהגהות אמרי ברוך לטו"א בחגיגה (יז): מדברי הרמב"ם (חגיגה א, ח) שאעפ"י שאין מקריבין נו"נ ביו"ט, מקריבים עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה שאין אלו נדרים ונדבות אלא חובות.

ועוד קשה מדברי הרמב"ם (חגיגה ב, ד) שערל וטמא פטורין משמחה 'מפני שאינן אוכלים בקדשים ואינן ראויין לביאה'. ואם חייב שמחה אינו אלא באכילה, אין מובן הטעם שכתב שאינם ראויים לביאה, הלא יכולים לאכול קרבן של אחרים.

ובתוס' (בחגיגה ז:) אמר ר"י דדוקא היכא שהקריב שאר קרבנות משום שמחה יוצא ידי חובת שמחה אבל הביאום לשם נדרים לא נפיק רק משום הקדישם. והטו"א תמה מאד על דבריהם מה טיבה של כוונה זו והלא א"א שיכוין בחטאות ואשמות לשם שלמי שמחה שהרי יפסול משום מחשבת שלא לשמה, ויצא לחלוק בגבורתו על התוס'. וכן תמה המנ"ח אלא שכתב שאין בנו הכח לחלוק. ומ"מ צריך להבין דעת רבותינו בעלי התוס'.

והנה המאירי בריש חגיגה כתב דשלש קרבנות הם; ראייה חגיגה ושמחה. ובשלשה מקומות (בביצה יט בבית הבחירה ובחדושים, וכן בקדושים?) כתב שאעפ"י שחייב אדם להביא שלמי שמחה ואין דבר שבחובה בא אלא מן החולין, אעפ"י יוצא ידי חובתו בשאר קרבנות [והיא היא קושית החזו"א על מש"כ באבי עזרי, דאם חובת הקרבה יש כאן, כיצד יוצא ידי חובתו בקרבן אחר] - כי עיקר החיוב הוא האכילה אלא דמ"מ איכא חובת קרבן. וצ"ב בענינה של 'פשרה' זו.

ד ונראה מכל זה דאין כאן חיוב 'קרבן' כמו עולת ראייה וחגיגה דחיובי קרבן מיוחד הן, ומ"מ מכלל חיוב השמחה הוא זביחת קרבן עם אכילת בשרו, דאף העבודה היא חלק ממצות השמחה, וכפי משמעות לשונות הרמב"ם והמאירי שיש חובת הקרבה, אלא דאין כאן 'חובת קרבן' כשאר חובות של קרבנות וע"כ יוצאים בה בקרבן אחר, ומ"מ יש חובת שמחה בהקרבת 'זבח משפחה' כדי לאכול את בשרו, וע"כ טמא וערל שאינם בני הקרבה פטורים ממצוה זו.

וכן מובן בזה דעת האומר בעיני זביחה בשעת שמחה, ואם אין זו אלא מצות אכילה גרידא כדברי החזו"א, מהי תיתי דבעיני זביחה בשעת שמחה, והלא אף בחטאות ואשמות שאינן שייכות כלל לשמחה יוצאים באכילת בשרן - אלא מסתבר כנ"ל דלעולם איכא חיוב הקרבה מטעם שמחה, ועל כן יש צד לומר שאם הקריב שלא בשעת שמחה לא יצא, משא"כ בחטאות ואשמות שהביא בשעת שמחה [ולשם קיום שמחה - לדעת התוס'] - יצא.

נמצא אפוא שכלפי מצות שמחה הכללית שעיקרה להיות שמח וטוב לב, והיא נוהגת אף בזה"ו, ההקרבה אינה אלא כמכשירי מצוה בעלמא וכגון אפיית מצה ורכישת ד' מינים

קדושין שם, דאף לאבי מתפרשת הך ברייתא דנוהגת בנשים אלא דעל הבעל מוטלת החובה להביא לה השלמים]. ובכן גם דברי אביי דהבעל משמח את האשה בראוי לה וכן את שאר בני ביתו בראוי להם, מבואר גם כן בברייתא בפסחים קט. ועל כן הביא הרמב"ם דברים אלו שמקורם בברייתא, ומזה הוציא דתרי דיני נינהו וחלוקים המה בדיניהם כנ"ל.

[וצריך ליתן טעם שהנשים נתרבו בשלמי שמחה ולא נתרבו משאר עניני שמחה (ומצד הסברא היה מקום לומר להפך שהרי אין בידה להביא קרבן, וכמו שפירש ר"ת). ואפשר שענין שמחת הלב אינו תלוי בה כ"כ אלא בבעלה, כמו שמצינו במצות 'ושמח את אשתו'. וכך יש לפרש הלשון 'אשה - בעלה משמחה', כלומר כך היא המציאות].

ג לפי גרסת התוספתא (מובאת בתוס' חגיגה ו:) מבואר דאיכא תשלומין לשמחה. וכבר תמהו האחרונים הלא מצות שמחה קיימת בכל הימים ומאי שייך בזה תשלומין.

ויש לבאר עפ"י מה שהניח בהגהות חשק שלמה (ריש ערכין) כדבר פשוט דמצות אכילת שלמים אינה כל ימות החג אלא פעם אחת [וכן משמע בתוס' יומא ג. ד"ה פזר, וכפי שפירש השפ"א שם בדבריהם, וכ"כ שם בדעת הרמב"ם, אך ברש"י ותוס' בפסחים עא ותוס' שם צה: (וכן נראה מדבריהם בדף קט. ד"ה במה משמחו) ובסוכה מב: משמע שהמצוה בכל יום בימות הרגל. וכן נקט כדבר פשוט באג"מ או"ח ח"ג סוס"י סח], וא"כ שייך דין 'תשלומין' כלפי חיוב זה שהוא חד פעמי. וכפי הנ"ל מובן שיש לחלק בין מצות אכילת שלמים שהיא פעם אחת, למצות שמחת הלב שהיא בכל משך הרגל.

[לפי מש"כ לעיל בדעת הרמב"ם שהשמיט מיעוט לילה ראשונה משלמי שמחה משום דממילא משמע דאין חובה בלילה, מוכח מזה שחיוב אכילת שלמי שמחה הוא בכל הרגל, שאם רק פעם אחת, עדיין צריך להשמיענו שלא יוצא בזה בלילה הראשונה].

ובספר אבי עזרי (הל' חגיגה) פירש דברי התוספתא על פי מה שיצא לחדש בדעת הרמב"ם שמלבד חיוב אכילת בשר שלמים, יש חיוב נפרד של הקרבת קרבן שלמי שמחה ברגלים, ועל חיוב זה, שהוא פעם אחת ברגל, אמרו בתוספתא שיש לו תשלומין.

והחזו"א חלק בתוקף על חידוש זה, שאם כן צריך היה הדבר להיות מפורש ומפורסם במשנה ובגמרא, והלא שנינו שיוצאים ידי שמחה בנדרים ונדבות והכהנים באכילת חטאות ואשמות, ואילו היה חובת קרבן מלבד חובת אכילה, לא היו מעתיקי השמועה שותקים וסותמים שיוצאים ידי חובה בזמן שאין יוצאים בזה חובת הקרבת שלמים.

ואמנם קושיות אלו קושיות אלימותות, ובפרט שהרמב"ם עצמו סתם שכהנים יוצאים בחטאות ואשמות, אך מאידך מלשון הרמב"ם בספר המצוות, וביותר בהקדמתו למשנה

במנחות שאינם בשר המשמח'. ומ"מ לענין מצוה זו הזביחה היא ממעשה המצוה עצמה הגם שאין בזה עדיין קיום המצוה כנ"ל, ולכך יוצאים בקרבן אחר משום דאי"ז חובת קרבן אלא חובת הקרבה בעלמא לשמחה, ובכל זבח שזובח בשעת שמחה לכוונה זו (כהתוס'), יוצא בזה ידי הקרבת זבח שממנו יאכל הבשר ברגל. משא"כ החובה הכללית של שמחה, עיקרה שמחת הלב וכל המעשים השונים אינם אלא כמכשירי מצוה (אם כי מדרבנן י"ל דשתיית היין [ולהרמב"ם, אף אכילת בשר חולין] וכד' נעשו מטכסיסי המצוה, אמנם מדאורייתא אין אלו אלא בגדר מכשירי).

ואתי שפיר לשון הברייתא בחגיגה שהשמחה היא משלש מצוות שנצטוו עליהן ישראל ברגל, ואין להקשות הלא להרמב"ם השמחה היא מצוה שאינה קשורה לרגל - דאדרבה, ברייתא זו היא המקור לשיטת הרמב"ם, כי אמנם מצוה זו של הבאת שלמי שמחה היא מצוה מדאורייתא האמורה ברגל דוקא, שעניינה הבאת 'זבח משפחה', עבודתו ואכילתו בשמחה, ולענין זה בלבד נתרבו הנשים כדאיתא בהמשך הך ברייתא גופא, משא"כ מצוות שמחה הכללית האמורה בהלכות יו"ט, בה אין עוסקת הברייתא הזו, שהיא אינה תלויה במקדש והנשים לא נתחייבו בה כשאר מ"ע שהז"ג, ועליה אמרו בברייתא בפסחים קט. חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, אנשים בראוי להם ונשים בראוי להם וכו'.

וכד', אבל כלפי חובת שמחה של אכילת שלמי שמחה, הזביחה נחשבת כמעשה מצוה ולא כ'מכשיר', ואם כי 'קיום המצוה' נעשה רק באכילת השלמים אבל 'מעשה המצוה' חל כבר בהקרבה, וכהחילוק שחילק הגרא"ו לענין מצות פרו', דהביאה חשיבא מעשה מצוה אם כי אינה מתקיימת אלא בלידת הבנים. וכן מובא בחדושים המיוחסים להגר"ח לענין תקיעת שופר לדעת ר"ת, דהתקיעה היא מעשה המצוה והשמיעה היא קיומה, שלכך תוקע לתוך הבור לא יצא וכד'. ויסוד חילוק זה מטו בשם הגר"ח אודות דרך הרמב"ם בחיבורו הגדול, שברמיזות המצוות הגדיר הרמב"ם את קיומי המצוה, ובגוף החיבור כתב את מעשי המצוה. וזה תואם עם דברי הגרא"ו לענין פרו', שברמיזות הגדיר את המצוה 'לפרות ולרבות' ואילו בגוף ההלכות (בפט"ו מהל' אישות) כתב 'חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצוה עשה של תורה שנאמר פרו ורבו'. וכן מוסברים השינויים שבדבריו במצות תשובה ובמצות תפילה, וכהנה רבים.

נמצינו למדים דמצות שמחה של אכילת שלמים הנלמדת מ'זובחת שלמים ואכלת שם', להרמב"ם היא מצוה מעשית של אכילת בשר, שלא כמצות שמחה הכללית שעיקרה התוצאה ואילו המעשים המביאים אותה אינם אלא 'מכשירי מצוה'. אמנם אפשר דאם לא שמח באכילת השלמים לא קיים המצוה, וכ"מ מלשונו (חגיגה ב, י) 'שמצוה זו היא לשמוח באכילת בשר לפני ה'... אבל אין יוצאין ידי חובתן לא בעופות ולא

